

פרשת תזריע שנת תשפ"ב

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה ושא"ס

הואיל משה

דגם ישראל יש לו שייכות בקרבן, ולכן במס' נדרים לא הוכיח הש"ס מהא דרב הונא בריה דר"י, ור"ה בריה דר' יהושע ס"ל דמילה ל"ה כקרבן ולכן הוכיח שפיר עכ"ד.

ובזה יבואר המדרש דאיוב היה לו תרעומת על היסורין שבאו עליו, דאי"ל דהיסורין הוא בשביל שהקריב קרבנות בלי דעת בניו הגדולים, דהא אי ס"ל כהנים הוי שלוחי דרחמנא מותר להקריב קרבן בלי ידיעת בעלים, אך כשהגיע לפרשת אשה כי תזריע דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והטעם דמילה הוא לשמונה ימים משום דמילה היא כקרבן, ומעתה שפיר י"ל דכהנים הוי שלוחי דידן, ואסור להקריב קרבן בלי ידיעת הבעלים, ואז נתקררה דעתו ודרו"ק.

ב) עוי"ל, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ב.) מנלן דמילה דוחה שבת, אמר קרא ביום (וביום השמיני ימול בשר ערלתו) ביום אפילו בשבת (מדלא כתיב בשמיני ימול) עיי"ש, וכן מבואר במסכת סנהדרין (דף ג"ט.) דאיתא שם, כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסני לזה ולזה נאמרה, ופריך הגמ' והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור, ונשנית בסני וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות), ומשני ההוא למשרי שבת הוא דאתא, ביום ואפילו בשבת עיי"ש.

ובספר פנים יפות (בפרשתן) הקשה, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואי"ל משום דשבת הוה עשה ול"ת ואין עשה דוחה לתו"ע, דהא עשה שיש בו כרת דוחה אפילו לתו"ע, כמש"כ התוס' במסכת זבחים (דף לג.) ד"ה לענין מלקות, ומילה הוה עשה שיש בו כרת עכ"ק.

והנבס"ד, דאיתא במסכת כתובות (דף מ.), גבי אונס דדרשו חז"ל ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו, ופריך הגמ' ונתי עשה ותדחי ל"ת, ומשני היכא אמרינן עשה דוחה ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיומה לעשה, אבל הכא אי אמרה לא בעינא מי איתיה לעשה כלל, ועיי"ש ברש"י ובתוס', אך הרמב"ן כתב וז"ל, מי איתיה לעשה כלל, ולא אשכחן עשה דקיל שברשות האדם לבטלו מעיקרו שיהא דוחה ל"ת, דלא גלי לן רחמנא בכי האי עשה, ודמי לעשה שאינו שוה בכל דלא דחי עכ"ל, וכ"ה דעת הר"ן במסכת סנהדרין (דף ט"ח.) לענין יבום עיי"ש.

דבר אל בני ישראל לאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה טמאה: ואיתא במדרש פליאה לא נתקררה דעתו של איוב עד שהגיע לפרשת אשה כי תזריע וצ"ב, (מובא בדמשק אליעזר).

והנבס"ד, עפ"מש"כ בס' מאמר מרדכי (פ' וירא) וז"ל, והנה ידוע איוב שהקריב עולות על הרהור הלב, באומריו אולי חטאו בני, והקריב בלא דעת בניו הגדולים, דודאי הם לא גילו על עוונם בפני אביהם, דאם גילו קשה למה אמר אולי, מכיון דגילו ודאי חטאו מה לשון אולי, וצ"ל שלא שאל את פיהם והקריב עולות לכפרה, וקרבן כזה היתה צריכה דעת בעלים, וא"כ לחטא יחשב לאיוב דצריך דעת בעלים, ולכן קיטרוג השטן עליו שהקריב עולות בלא ידיעת הבעלים עד שבאו יסורים עליו עיי"ש.

ואיתא בנדרים (ל"ה.) איבעיא להו, הני כהני שלוחי דידן הוו, או שלוחי דרחמנא עיי"ש, ובקידושין (כ"ג.) בתוס' ד"ה דאמר רב הונא כתבו, דהנפקא מינה הוא אם הכהן מקריב שלא לדעת הבעלים, דאי שלוחי דרחמנא נינהו הוי הקרבן כשר, ואי הוי שלוחי דידן אינו כשר כיון שהקריב שלא מדעת הבעלים עיי"ש.

ובמסכת נדרים (סו) בתוס' ד"ה איבעיא להו הקשו, אמאי לא פשטה הגמ' דע"כ כהנים הוי שלוחי דרחמנא, דל"ש לומר דהוי שלוחי דידן, דמי איכא מידי דאנן לא מצי למיעבד, ואינהו מצי עבדו, וכמו שהוכיח רב הונא בריה דרב יהושע במס' קידושין (דף כ"ג.) עכ"ק.

ובהואיל משה פרשת וישב הבאנו מבעל הברך משה וצ"ל לתרין, דבמסכת קידושין (סו) פריך הגמ' על ר"ה בריה דר"י, ולא, והא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושלוח מצי משוי, ומשני, ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל, עבד שייך בגיטין (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחברו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שלו), דתניא, נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חברו מיד רבו של חברו אבל לא מיד רבו שלו (אם היו שניהם של איש אחד) עכ"ד הגמ', ומעתה לפי מה דאיתא במד"ר (ויקרא פכ"ז ס"י י') ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני והלאה ירצה וגו' עיי"ש, א"כ נמצא דגם ישראל איתנייהו בקרבן, ע"י שמלין את בניהם, דהוי כמקריב קרבן, ושוב י"ל דכהנים שלוחי דידן נינהו, דאנו יכולים לעשותם שלוחינו כיון

[ועיין בתוס' במסכת יבמות (דף ו.) ד"ה טעמא משמע דגם עשה שאין שוה בכל דוחה ל"ת, ממה שהקשו לפי"מ דבעינן למילף דעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת, א"כ קרא דכלאים בציצית למה לי, הרי אפילו ל"ת שיש בו כרת נדחה, ותירצו דאיצטריך קרא משום דסד"א דלא לידיחי עשה דציצית ללא דכלאים כיון דהו"ל עשה שאין שוה בכל דנשים פטורות בציצית עיי"ש, ומשמע דלפי האמת דילפינן עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית ילפינן מינה אפילו לעשה שאין שוה בכל, ועיי"ש (דף ה.) בתוס' ד"ה ואכתין, ולפי"ז י"ל דלכן איצטריך קרא דמילה דוחה שבת, כיון דהוי עשה שאין שוה בכל דהרי אשה פטורה מלמול את בנה, ובכה"ג לא שייך עשה דוחה ל"ת.

אך י"ל, דאיתא במסכת יבמות (דף ע"א.), אין לי (לעכב הפסח) אלא מילת זכריו (שיש לו) בשעת עשייה ועבדיו בשעת אכילה (דגבי מילת זכריו כתיב ואז יקרב לעשותו והיינו שחיהו גבוי עבדיו כתיב אז יאכל בו דאפילו לא הוה ליה עבד בשעת עשייה והיה לו בשעת אכילה מעכבו מן אכילת פסח), מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה (דגבי בניג נמי אם ראוי לימול בשעת אכילה ולא היה לו בשעת עשייה מנין שמעכבו מאכילת פסח), ת"ל אז אז לגזירה שוה (אז יקרב לעשותו אז יאכל בו), בשלמא עבדיו משכחת לה דאיתנייהו בשעת אכילה וליתנייהו בשעת עשייה, כגון דובנינהו ביני ביני, אלא זכריו דאיתנייהו בשעת אכילה וליתנייהו בשעת עשייה היכא משכחת לה וכו', רבא אמר כגון שהיו אביו ואמו חבושין בבית האסורין, ופירש"ז"ל (ד"ה חבושין) וז"ל, חבושין בבית האסורין בשעת עשייה ומצות מילה מוטלת עליהם ולא על אחרים והם אינן יכולין לעשות את פסחן ושחט שלוחן עליהם ואשמעינן קרא שאם יצאו בשעת אכילה מילת בנו מעכבתו עכ"ל.

והקשה המהרש"א דמלשון רש"י"ל שכתב ומצות מילה מוטלת עליהן משמע שגם על האם מוטלת מצוות מילה, ולכאורה יש לתמוה דהא אשה אינה חייבת למול את בנה כדאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט.) דכתיב כאשר צוה אותו אלקים ודרשינן אותו ולא אותה עיי"ש.

ובספר יד שאול יור"ד (ס"ו רס"א סק"ב) כתב, דצ"ל דרש"י"ל ס"ל דנהי דממעטינן מאותו שאינה צריכה למול בעצמה מ"מ עכ"פ מוטל עליה להתעסק שיהא מהול עיי"ש, ולפי"ז כתב השפ"ע חיים זצ"ל בגליון ישראל סבא (גליון ס.), די"ל דשפיר הוי מילה עשה השוה בכל, דאע"ג דנשים ליתנייהו בגוף מצות המילה עצמה, מ"מ כיון דההתעסקות להכין צרכי מילה מוטל גם על האשה, א"כ שפיר היתה לה חלק בהמצוה ושוב חשוב כמ"ע השוה בכל, ורק אי נימא דנשים פטורות לגמרי אפילו מההכנה וההתעסקות למצוה, כי אז שייך לומר דהו"ל מ"ע שאש"ב עיי"ש, ולפי"ז שפיר י"ל גבי מצות מילה עשה דוחה ל"ת, והדקל"ד למ"ל קרא וביום דמילה דוחה שבת.

אך לכאורה י"ל דסברת השפ"ע חיים זצ"ל הנ"ל, דכיון דעל הנשים מוטל חובת התעסקות משו"ה גם הם בכלל המצוה ונימא

דנחשב כמ"ע השוה בכל תליא בזה, דאיתא בב"מ (ל.) תנו רבנן, והתעלמת מהם (וללמדך בא שמונת להתעלם), פעמים שאתה מתעלם ופעמים שאי אתה מתעלם (דכתיב לא תוכל להתעלם), הא כיצד היה כהן והיא (האבידה) בבית הקברות, או שהיה זקן ואינו לפי כבודו (שישיבנה), או שהיתה מלאכה שלו מרובה משל חבירו (שיבטל בהשבתה מרובה על דמי האבידה) לכך נאמר והתעלמת מהם, ופריך למאי איצטריך קרא, אילימא לכהן והיא בבית הקברות, פשיטא, האי עשה (השב תשיבם) והאי לא תעשה ועשה (לנפש לא יטמא, קרושים תהיו) , ולא אתי עשה ודחי את לא תעשה ועשה וכו' עיי"ש.

וכתב הנימוקי יוסף (דף ט"ז. מדפי הרי"ף), ועל הא דאמרין דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה, איכא דמקשי למה לי מהאי טעמא, תיפ"ל דאפילו ליכא גבי טומאה אלא לאו גרידתא לא דחי ליה עשה דאבידה, דהא קיי"ל במסכת שבת (דף קל"ב:) דלא דחי ליה אלא כגון מילה בצרעת וסדין בציצית, דבעידנא דקא עקר ללאו קא מקיים ליה לעשה, והכא אפילו האבידה עומדת על פתח בית הקברות כי מיטמא עבר ליה ללאו ולא מקיים לעשה עד דמהדר ליה למריה.

והביא מהר"ן לתרץ דה"נ בשעה שעובר על הלאו מקיים העשה כמילה בצרעת, דהא מתעסק הוא במצות השבת אבידה בשעת עקירת הלאו, ואעפ"י שלא גמרה מה בכך, גם מצות מילה לא נגמרה עד דפרע וכו', אבל הר"ר יהוסף ס"ל דאף דהוא מתעסק במצוה עדיין לא חשיב בעידנא כיון דאינו אלא מכשירי מצוה דעיקר המצוה הוא ההשבה לבעלים, והא דקאמר בגמ' משום דטומאה עשה ול"ת הוא לרווחא דמילתא עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דלשיטת הר"ן דהכשר מצוה הו"ל כעוסק במצוה ומקרי בעידנא ואלים כוחה לדחות ל"ת, משום דגם התחלת עשיית המצוה נחשבת כמצוה עצמה, ולפי"ז שפיר י"ל דכיון דגם נשים מחויבות להתעסק בצרכי המילה, ומוטל עליהן לראות שיהא הילד נימול, שפיר י"ל דזה נחשב כמ"ע השוה בכל, דעכ"פ התחלת המצוה שוה בכל, אמנם אי ס"ל כשיטת רבינו יהוסף דהתחלה והכשר מצוה אינה נחשבת כמצוה עצמה, לפי"ז אין סברא לומר דמחמת התחלת המצוה נחשבת כמ"ע השוה בכל.

ובפרשת שופטים (פרשה י"ז-ט"ו) כתיב, מקרב אחיך תשים עליך מלך, ודרשו מזה חז"ל במסכת בב"ק (דף פ"ח.) מקרב אחיך ממובחר שבאחיך עיי"ש, ובשלה"ק כתב, דלפי"ז לכאורה אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך, שהרי יוסף נולד מביאה אסורה, כיון שיעקב חטא במה שנשא שתי אחיות, ורחל היתה השנייה, ונמצא שביאת רחל היה באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממיוחסין שבאחיך ולכן אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך עכ"ד, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ונודע מש"כ המהרש"א במסכת סנהדרין (דף י"ט:), בחידושי אגדות, דיעקב לא חטא באיסור שתי אחיות, דרחל נתקדשה באותן שבעה שנים שעבד בה, ולאח נשאת בערמה בביאה, וא"כ כיון דכבר לקח שניהם לא היה לו תקנה, דאם היה מגרש אחת מהם היתה השניה אסורה לו משום אחות גרושתו, ומאי אולמא איסור דשתי אחיות מאיסור אחות גרושתו ולכן קיים את שניהם עכ"ד.

וכתב בספר צפת פענח ערך יסורין ויעקב (אופ"ג), דכל זה א"ש למ"ד דס"ל דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, אבל למ"ד דס"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, היה יעקב לגבי קידושין דרחל כדין מקדש במלוה, והמקדש במלוה אינה מקודשת, ולפי"ז לא נתקדשה רחל כלל, ולא היה לו לקיים רק את לאה בלבד, א"כ נשא לרחל באיסור עכ"ד.

ובספר ברכת אהרן מאמר ט"ז (אות ג) כתב, דאיתא במסכת חולין (דף כ"ט:), אמר ר"ש בן לקיש משום לוי סבא, אינה לשחיטה אלא בסוף (אין השחיטה קרויה שחיטה אלא בסופה), ור' יוחנן אמר ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף (הכל קרוי שחיטה) עיי"ש, ונראה דפלוגתתם היא ג"כ מעין החקירה הנ"ל, אי יש להתחלת הפעולה איזה ערך וחשיבות או לא, דלוי ס"ל דאין להתחלת הפעולה שום ערך, וכל עוד שלא נגמרה הפעולה בשלימות לא חשובה כלום, ולכן ס"ל דאין השחיטה נקראת שחיטה אלא בסופה, וכל עוד שלא נגמר מעשה השחיטה עד תמה אינה קרויה שחיטה, וריו"ח ס"ל דגם התחלת הפעולה חשובה היא, ולכן ס"ל דמראשית התחלת פעולה השחיטה, שחיטה מקרי ולא דוקא בסופה עכ"ד.

ולפלפולא י"ל, דבזה תליא הפלוגתא אי ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף או אינה אלא לבסוף, דאי ס"ל דהתחלת הפעולה חשובה היא, י"ל דלכן ס"ל ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, ומאן דס"ל אינה לשכירות אלא לבסוף ס"ל דהתחלת הפעולה אין לה שום חשיבות.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף י"ד:), וירא את הקיני וישא משלו, אמר לו בלעם ליתרו, קיני לא היית עמנו באותה עצה (שגור פרעה כל הבן הילוד היאורה בתמיה ודאי היית כולקמן), ומי הושיבך אצל איתני עולם, (שעתידין בניך לישב בלשכת הגוית והיינו דכתיב איתן מושבך וכי בין איתני עולם יושב מי הזקיף לך), והיינו דא"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה, אלו הן, בלעם איוב יתרו, בלעם שיעץ נהרג, איוב ששתק נידון ביסורין, ויתרו שברח זכו בני בניו לישב בלשכת הגוית וכו' עיי"ש. וכ"כ בזוה"ק פ' בא דף ל"ג.) וז"ל, במה דאיהו (איוב) דן הכי איתדן, בגין דאיוב מקריבי עיטא דפרעה הוה (מהיזעיס הקרובים), וכד קם פרעה עליהו דישראל בעא לקטלא להון, אמר ליה לא, אלא טול ממונהון ושליט על גופיהון בפולחנא קשיא ולא תקטול לון, אמר ליה קוב"ה חייך בהווא דינא ממש תהא דאין, מה כתיב (איוב ב-ה), אולם שלח נא ירך וגע אל עצמו ואל בשרו וגו', במה דאיהו דן ביה אתדן עכ"ד הזוה"ק, ולפי"ז הרי ראוי לעונש משום שהיה מיועצי פרעה.

אך י"ל דאיוב ס"ל דאינו ראוי לעונש עבור זה, ההלא בשביל גזרה זו נצמח לבני ישראל טובה גדולה, דהרי הקשו המפ' דלמה יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהרי הקב"ה אמר לאאע"ה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים רק רד"ו שנים, ותירצו דקושי השעבוד שעבדו עמהם בפרך השלימה הזמן, א"כ שפיר היה טענה נכונה לאיוב על היסורין שבאו עליו, דהרי מעצת פרעה להכביד עליהם עול השעבוד נצמח להם טובה, דעי"ז יצאו ממצרים קודם הזמן.

ועיין בהגש"פ ברית מטה משה (דף כ"ג.) שכתב, דאי נימא דגלות מצרים הוא משום דאמר אברהם במה אדע, אז צריכין להיות במצרים ארבע מאות שנים, אבל אי גלות מצרים הוא בשביל חטא דמכירת יוסף לא היו צריכין להיות כ"א רד"ו שנים, לפי שע"י שלא קיים יוסף כיבוד אב כ"ב שנים, מגיע לכל אחד מהעשרה אחים כ"ב שנים דעולה ר"כ שנים, וי' שנים ניכה להם במה שמתו במצרים ונשאר רד"ו שנים עיי"ש, ומעתה אי נימא דגלות מצרים הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, וגזירת הגלות הוא רק רד"ו שנים, שפיר יצאו ממצרים בזמן ולא צריכין לקושי השעבוד, ולא נצמח שום טובה לישראל מגזירת קושי השעבוד, ושפיר מגיע יסורין לאיוב.

ובזה יבואר המדרש, דהנה איוב היה לו תרעומות על היסורין שבאו עליו, דאי"ל דהוא מפני ששתק ועי"ז יצא הגזירה דקושי השעבוד, דהא נצמח מזה טובה לישראל דיצאו ממצרים קודם הזמן, אך כשהגיע לפרשת אשה כי תזריע דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והקרא אתיא לומר דמילה דוחה שבת, ולכאורה למ"ל קרא הא בלא"ה דוחה משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, וע"כ משום דמילה הוה עשה שאין שוה בכל ובעשה שאין שוה בכל לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דס"ל כשיטת רבינו יהוסף דהתחלה והכשר מצוה אינה נחשבת כמצוה עצמה, ולפי"ז אין סברא לומר דמחמת התחלת המצוה נחשבת כמ"ע השוה בכל, ומעתה ס"ל אינה לשכירות אלא לבסוף, וליכא איסור דשתי אחיות, א"כ הצדק הוא עם יוסף, וי"ל דגלות מצרים הוא משום חטא דמכירת יוסף, והגלות הוא רק רד"ו שנים, ולא נצמח שום טובה לישראל מקושי השעבוד, ושפיר ראוי איוב על היסורין, ולכן נתקררה דעתו ודו"ק.

ג) עוי"ל, דהבאנו דאיוב ס"ל דאינו ראוי לעונש עבור זה, ההלא בשביל גזרה זו נצמח לבני ישראל טובה גדולה, דהרי הקשו המפ' דלמה יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהרי הקב"ה אמר לאאע"ה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים רק רד"ו שנים, ותירצו דקושי השעבוד שעבדו עמהם בפרך השלימה הזמן, א"כ שפיר היה טענה נכונה לאיוב על היסורין שבאו עליו, דהרי מעצת פרעה להכביד עליהם עול השעבוד נצמח להם טובה, דעי"ז יצאו ממצרים קודם הזמן.

דשבת הוה עשה ול"ת ואין עשה דוחה לתו"ע, דהא עשה שיש בו כרת דוחה לפילו לתו"ע, כמש"כ התוס' במסכת זבחים (דף ע"ג), ומילה הוה עשה שיש בו כרת עכ"ק.

וכתב לתרץ, דלכן לא אמרינן במילה עשה דוחה ל"ת, דעשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, והכא בשעה שעבר על הלאו לא מקיים העשה, דהא מצות עשה דמילה אינו מקיים רק במילה ופריעה, כדאיתא בשבת (דף קל"ז) דמל ולא פרע כאלו לא מל, ובתחילת המילה הוא חובל ועובר בלאו, ולכן צריך קרא דמילה דוחה שבת עכ"ד.

אך יש להעיר, דבשו"ת בית אפרים חירור"ד (סי' ס"א) ד"ה ולענ"ד וכו' הקשה, דאמאי לא ילפינן דעשה דוחה ל"ת מסוטה, דהעשה דוחה הלאו דמחיקת השם, ויהיה מוכח מכאן דאמרינן עשה דוחה ל"ת אף היכא דל"ה בעידנא, דמקודם נמחקה המגילה ואח"כ משקינן אותה כמבואר במסכת סוטה (דף ע"ב) עכ"ק.

ותי' בשו"ת אבני ציון (ח"ב סי' נ"ב), לפי"מ דאיתא בירושלמי סוטה (פ"ג ה"א), א"ר יוסי סוטה לחידושה יוצאת ודבר שהוא יוצא לחידושו אין למידין הימנו עכ"ל, וא"כ מבואר דמצות סוטה הוה חידוש, ולפי"ז ליכא למילף מסוטה לכה"ת דעשה דוחה ל"ת, דכיון דסוטה הוה חידוש ומחידוש לא ילפינן עכ"ד.

והא דסוטה נקרא חידוש, כתב בשו"ת אבני ציון (סו), די"ל דהוא לפי"מ שכתב הרמב"ן (במדבר ה-ב) דאין בכל משפטי התורה דבר התלוי בנס זולתי הענין הזה עיי"ש, וא"כ מצות סוטה הוא חידוש תלוי בנס מה שלא מצינו בכל מצות התורה והוי חידוש, ועיין רש"י פסחים (דף מ"ד) ד"ה חידוש שכתב דבר חידוש שאינו מצוי כה"ג בשאר איסורין עיי"ש עכ"ד.

ושמעתי מידידי הרה"ג מניימארק שליט"א להעיר, דהא הרמב"ן בפרשת תזריע (פרשה י"ג-מ"ז) כתב, דגם נגעי בתים היה באופן נסי עיי"ש, וכ"כ הרמב"ם בהל' טומאת צרעת (פרק ט"ז-ה), ובספר החינוך (מצוה קע"ז), א"כ מצינו גם מצוה אחרת שהיה בדרך נס, ותו לא שייך לומר דמצות סוטה הוה חידוש, אמנם לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף ע"א), בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל שכר עיי"ש, שפיר י"ל דמצות סוטה הוה חידוש, משא"כ למ"ד דשייך נגעי בתים, לדידיה מצוה סוטה לא הוה חידוש עכ"ד.

ואיתא במסכת מכות (דף כ"ג), דרש ר' שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמשה לאוין כמנין ימות החמה (שבכל יום מזהירים עליו שלא לעבור), ומאתים וארבעים ושמנה עשה כנגד איבריו של אדם (דכל אבר ואבר אומר לו עשה מצוה), אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי (והיינו דכתבי תורה צוה לנו משה), אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום (הרי שית מאה ותלסיר) עיי"ש.

אך י"ל, דהנה בספר ערבי נחל (דרוש ב' לפסח אות ד') כתב הטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם, לפי"מ דאמרינן במסכת סנהדרין (דף צ"ח) א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה) וכתיב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה כמבואר במד"ר פרשת שמות (פרשה א-ל"ו) בפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושי תשובה עיי"ש, ולכן זכו ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש, ולא הוצרכו לקושי השעבוד שישלים הזמן.

ובספר פרדס יוסף (פרשת שמות) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף פ"ד) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת שבמקדש, דקיי"ל במסכת זבחים (דף צ"ז) דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז עיי"ש.

ומקור להא דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז) תנו רבנן, כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה (כגון המחא שומן חטאת וסך ממנו צלי של שלמים ובלע בו), יקדש להיות כמוהו הא כיצד, אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה, ופירש"י (פסחים מה) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת, יקדש להיות כמוהו, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבלועת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה, כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד, ופירין ואמאי (תפסל משום האי פורתא) וניתי עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (ולא תאכל דפסולה). ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש שנאמר ועצם לא תשברו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי ניתי עשה דוחה ל"ת שבמקדש ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי הל"ת (דועצם לא תשברו בו), אלא ש"מ אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, רב אשי אמר יקדש עשה הוא ואין עשה דוחה את ל"ת ועשה עיי"ש.

והבאנו קושית הפנים יפות דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואי"ל משום

אך ז"א, דהלא איתא במסכת חולין (דף י"א:), דילפינן דאזלינן בתר רוב, ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה (הורגה), וליחוש דלמא לאו אביו הוא, אלא דאזלינן בתר רוב, ורוב בעילות אחר הבעל עיי"ש, וה"נ במילה סמכינן ארוב ואמרינן דהוא אביו ושפיר דוחה את השבת, ולפי"מ שחידש בספר עיר דוד (סי' תקע"ב) דעשה הבא מכח רוב אין בכח לדחות ל"ת עיי"ש, א"כ שפיר צריכינן קרא דמילה דוחה שבת, דאי לאו קרא הו"א דאין בכחה לדחות שבת מכח עשה דוחה ל"ת, דכיון דהוא עשה הבא מכח רוב, ולכן צריכינן קרא מפורש דדוחה שבת עכ"ד.

ובשו"ת נחלת יוסף חאו"ח (סי' מ"ו-י) כתב, דהא דעשה הבא מכח רוב אינו דוחה ל"ת תליא אי ס"ל דרוב הוא ספק או רוב הוא ודאי, דהתוס' בב"מ (דף ע"ג) ד"ה קפ"ץ הקשו, אהא דתנן קפ"ץ אחד מן המנוייין לתוכו כולן פטורין, אמאי נימא דליבטיל ברובא, ותי' השיטה מקובצת בשם הרא"ש מפלוזי, דבאמת גם רוב הוא ספק רק שהתורה התירה אותו ספק, והתינח בעלמא אבל במעשר בהמה דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק כמבואר שם (דף ע"ג), ממילא גם רוב דג"כ מקרי ספק אינו מועיל עכ"ד.

והאחרונים דייקו דמדלא תירצו התוס' כן משמע דלא ס"ל הכי, אלא דהתוס' ס"ל דרוב מיחשב בירור ודאי, עיין בפליתי (סי' ס"ג סק"א) ובשערי תורה ח"ג (כלל א' פרט א') שהאריכו בזה, דאי ס"ל דרוב הוא ספק אז שפיר י"ל דאין בכח העשה הבאה מכח רוב דהוה כמו ספק דהמיעוט כמאן דאיתא לדחות הל"ת ודאית, אבל אם רוב הוא מתורת ודאי דהמיעוט כמאן דליתא שפיר דוחה בכה"ג, כיון דגילתא התורה דרוב הוא כודאי שוב הוה כמקיים העשה בודאי עיי"ש, וכ"כ בשו"ת משנת אליעזר (ח"א דרוש ג' אות ה') עיי"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתייתי (סי' ס"א) כתב, דזה אי רוב הוא ודאי או רק ספק תליא אי אמרינן ספיקא מה"ת לקולא או לחומרא, דהרמב"ם דס"ל בה' טומאת מת (פ"ט ה"י"ב) ובה' כלאים (פ"י ה' כ"ז), דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדבריהם הוא לחומרא, ס"ל כהשיטמ"ק דרוב אינו בירור גמור, וכיון דהתורה אמרה דאזלינן בתר רובא חזינן מזה דלא בעינן ודאי היתר דגם רוב ספק הוא, ואפי"ה התירה התורה, א"כ ע"כ דכל ספק שריא מה"ת, דאל"כ היכא אזלינן בתר רוב, הא ספק לחומרא וגם הרוב אינו ודאי רק ספק, והרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג) ובתורת הבית הארוך (בית ד' שער א') דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ס"ל כהתוס' דרוב הוא ודאי, ומה שהתירה התורה ואמרה דניזול בתר רובא, משום דברוב גילתה התורה דספק הלז הוא ספק קרוב יותר משאר הספיקות, ואינו ספק שקול, וע"כ אזלינן בהו בתר רוב, אבל בכל שאר הספיקות מחמרינן מה"ת עיי"ש.

ובס' בית ישראל על תרי"ג מצות מצוה כ"א (דף ע"ד ע"ג מדפה"ס) הקשה, דלכאורה יש להבין מחלוקת רבא ורב אשי, דרבא לא אסיק לומר דיקדש הוה עשה, ורב אשי אמר דיקדש הוה עשה, וקשה ממנ"פ, או דלרבא חסר אחת ממנין תרי"ג מצות או לרב אשי יש יתר אחת על מנין תרי"ג, וכקושיית התוס' בסוטה (דף ג.) ד"ה ר' ישמעאל, גבי מחלוקת ר"ע ור"י אם לה יטמא, וקנא את אשתו, לעולם בהם תעבודו אם הנך ג' הוה רשות או חובה עכ"ק.

ולפלפולא י"ל, דאי נימא דיקדש עשה הוא, א"כ י"ל דס"ל כהמ"ד דנגעי בתים לט היה ואינו עתיד להיות, משא"כ אי ס"ל דנגעי בתים היה ועתיד להיות, אז י"ל דיקדש לא הוה עשה, ולפי"ז שפיר איכא רק תרי"ג מצוות, ועיין בספר מנחה חדשה בהקדמה.

ובזה יבואר המדרש, דהנה איוב היה לו תרעומות על היסורין שבאו עליו, דאי"ל דהוא מפני ששתק ועיי"ז יצא הגזירה דקושי השעבוד, דהא נצמח מזה טובה לישראל דיצאו ממצרים קודם הזמן, אך כשהגיע לפרשת אשה כי תזריע דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והקרא אתיא לומר דמילה דוחה שבת, ולכאורה למ"ל קרא הא בלא"ה דוחה משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, אך ז"א דהלא לא הוה בעידנא, דאי"ל דילפינן מסוטה דדחי אף שלא בעידנא, דהלא סוטה חידוש הוא ומינה לא ילפינן, וא"כ ס"ל נגעי בתים לא היה ואינו עתיד להיות, ולפי"ז י"ל דעקדש הוא עשה, ועשה דוחה ל"ת שבמקדש, ומהני תשובה על חטא דע"ז, וי"ל דלכן יצאו בני ישראל ממצרים, ולא נצמח שום טובה לישראל מקושי השעבוד, ושפיר ראוי איוב על היסורין, ולכן נתקרה דעתו ודו"ק.

ד עוי"ל, דהבאנו קושיית הפנים יפות דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואי"ל משום דשבת הוה עשה ול"ת ואין עשה דוחה לתו"ע, דהא עשה שיש בו כרת דוחה אפילו לתו"ע, כמש"כ התוס' במסכת זבחים (דף ל"ג), ומילה הוה עשה שיש בו כרת עכ"ק.

ובהואיל משה (שנת תשס"ד אות ע"ד) הבאנו לתרץ, עפישמ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת (מהרו"ק סי' רכ"א), דיש להסתפק בדין מילה שדוחה את השבת, אם הוא דוקא כשהמילה נעשית על ידי האב, או אף ע"י שליח משום דאמרינן שלוחו של אדם כמותו עיי"ש, ואי אמרינן דרק מילה ע"י האב דוחה את השבת, יש לעיין דאין דוחה מצות מילה את השבת, כיון דמילה הוא רק ע"י האב ניחוש דלמא לאו אביו הוא.

ה) עוי"ל, דהבאנו קושית הפני"פ, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, דהא כללא הוא בכה"ת דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק.

והנבס"ד, דהנה ביור"ד (סי' רס"ב ס"א) פסק הרמ"א דאם מל בתוך שמונה יצא והוא מדברי הרא"ש עיי"ש, והש"ך (סק"ב) כתב אבל לדעתי א"א לומר כן, והביא ראיה מהא דאיתא במסכת מנחות (דף ע"ב), דס"ל לר' אלעזר בר' שמעון שכל עומר שנקצר שלא כמצותו פסול, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, ראבר"ש בשיטת ר"ע רבו של אביו אמרה, דתנן כלל אמר ר"ע כל מלאכה שאפשר לו לעשותה מערב שבת אינה דוחה את השבת, וסבר לה כר' ישמעאל דאמר קצירת העומר מצוה (ודוחה שבת), ואי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשרה אמאי דוחה שבת נקצריה מער"ש, אלא מדרחי שבת שמע מינה נקצר שלא כמצותו פסול עיי"ש, ומבואר מזה דכל דכשר בדיעבד שלא בזמנו אין דוחה את השבת, וא"כ ה"נ לגבי מילה אי אמרינן דבתוך שמונה כשרה לא היה דוחה את השבת עכ"ק עיי"ש ובטור"ז.

ובספר מאור התורה נדפס בספר להורות נתן (בפרשתן) כתב ליישב, בהקדם לתרין קושית התוס' שם (ד"ה אמאי) אהא דאמרו נקצריה מערב שבת, דהרי לכתחלה מצוותה דוקא בלילה עכ"ק, וי"ל בדרך חידוד עפ"ימש"כ המפ' (עיין בספר חתן סופר ערך שער המקנה והקנין מצהב"ע אות נ"ב, ובספר עין פנים לתורה אות נ"ב) הטעם בסברת עשה דוחה ל"ת, לפי המבואר בירושלמי קידושין (פ"ג-ה"ב) ובגיטין (פ"ד-ה"ו), דר' יוחנן ס"ל דהמתנה לעשות דבר ונאנס ולא עשה אז אונסא כמאן דלא עבד, וריש לקיש ס"ל דאונסא כמאן דעבד עיי"ש, ומבואר בש"ך חו"מ (סי' כ"א סק"א) דבחיוב עצמו שלא לעשות דבר ונאנס ועשה אז לכו"ע אונסא כמאן דעבר לא אמרינן עיי"ש.

ולפי"ז נמצא דלר' יוחנן לענין חיוב קיום אונסא הוא כמאן דלא עבד, ולענין חיוב שלא לעשות אז בעשה באונס אינו כמאן דעבר, ולכן במקום דאיכא מ"ע ולנגדו עומד ל"ת, הנה אם נפסוק הדין דאין עשה דוחה לא תעשה וא"כ אונס הוא שלא לקיים המצוה מפאת הל"ת הנצבת לעומתה, עם כל זה, זה לא יחשב קיום העשה שהרי אונסא הוא כמאן דלא עבד, אבל אם נפסוק הדין דעדל"ת, אז לגבי הל"ת שהוא ציווי שלא לעשות הדבר שפיר לא יחשב עבירה כלל, דכיון שמוכרח לעשות מפני העשה כיון שהדין הוא דעדל"ת, א"כ אונס הוא בעשייתו ואונסא הוא כמאן דלא עבד, וא"כ שפיר ראוי לומר עשה דוחה ל"ת מכח סברא זאת, כיון שאם לא ידחה יהיה ביטול עשה ואילו כשידחה לא תהיה עבירת לאו עכ"ד, והנה כבר כתבו התוס' בפסחים (ב) דעל ידי אונס חשוב לכתחילה כמו דיעבד עיי"ש.

ובספר חידושי בנין צבי עמ"ס פסחים בסוגיא דיקדש (אות י"ב) כתב ליישב מה שהאריכו האחרונים דמדוע נייד רב אשי מהתירוץ שתירץ רבא, דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש ויליף לה מקרא, דהקשו המפ' לפי"מ שכתבו התוס' במסכת קידושין (דף ל"ח). דלכן לא אכלו מצה של חדש מכח עשה דוחה ל"ת, דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, ולפי"ז מנ"ל לומר דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, הלא י"ל דלכן לא דחי, משום דהעשה ואכלו את הבשר הוא עשה דקודם הדיבור, והלאו ועצם לא תשברו בו הנאמרה בפסח שני הוא ל"ת שלאחר הדיבור, ומשו"ה לא דחי, אבל לעולם י"ל דעשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולפי"ז י"ל דלכן נייד רב אשי מתירוצו של רבא.

אך יש לתרץ, לפימש"כ בשו"ת הרי"ם חיוור"ד (סי' י"ט) לתרין קושית התוס' הנ"ל דנימא דעשה דמצה ידחה ל"ת דחדש, דלמאי דקיי"ל אי אפשר לצמצם, א"כ לא שייך לומר במצה של חדש עשה דוחה ל"ת, דשמא אוכל משהו פחות מכזית, וחצי שיעור אסור מה"ת, ואין מקיים המצוה כלל, וכן שמא אוכל משהו יותר, והוי המשהו ההוא עבירת חצי שיעור בלי קיום מצוה עוד עכ"ד, ולפי"ז שפיר מוכח דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, דלא שמעינן דעשה דקודם הדיבור אינו דוחה, די"ל דלכן לא דחי משום דאי אפשר לצמצם.

ונודע דאי אפשר לצמצם הוא רק מטעם ספק, ולשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ אמרינן אפשר לצמצם, ושוב י"ל בחדש עשה דוחה ל"ת, והטעם דלא דחי משום דעשה שלפני הדיבור אינו דוחה ל"ת שלאחר הדיבור, ושוב קשה מנלן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וע"כ דזה דרבא ס"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, הוא רק לשיטת הרשב"א דס"ל ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד מו"ר זצ"ל.

ובזה יבואר המדרש, דאיוב היה לו תרעומות על היסורין, כיון דמעצתו נצמח טובה לישראל דעי"ז יצאו ממצרים קודם הזמן, אך כשהגיע לפרשת אשה כי תזריע וילדה זכר דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והקרא אתיא לומר דמילה דוחה שבת, ולכאורה למ"ל קרא הא בלא"ה דוחה משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, וע"כ משום דהוא עשה הבא מכח רוב.

ומינה, דרוב הוא רק ספק, וס"ל ספיקא דאורייתא לקולא, ומעתה ליכא הוכחה דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דתשובה מהני על חטא דעי"ז, וי"ל דלכן יצאו בני ישראל ממצרים, ולא נצמח שום טובה לישראל מקושי השעבוד, ושפיר ראוי איוב על היסורין, ולכן נתקררה דעתו ודו"ק.

וצעותה התורה מצות פריקה נטענה משום צער בעלי חיים
עכ"ד, וכ"כ בספר שארית יעקב (פרשת וארא).

ואיתא במסכת ב"מ (דף ל"ב), תנו רבנן פריקה בחנם טענה
בשכר, ר"ש אומר זו וזו בחנם, מאי טעמייהו דרבנן, דאי ס"ד
כר"ש לכתוב רחמנא טענה ולא בעי פריקה, ואנא אמינא ומה
טענה דלית בה צער בעלי חיים וליכא חסרון כיס חייב,
פריקה דאית בה צער בעלי חיים וחסרון כיס לא כש"כ, אלא
למאי הלכתא כתבי רחמנא לומר לך פריקה בחנם טענה
בשכר עיי"ש.

ועיין במסכת שבת (דף קכ"ח:) ברש"י ד"ה צער שכתב, צער בעלי
חיים דאורייתא שנאמר עזוב עזוב עמו, ואיכא מאן דדריש
טעמא דקרא משום צער בעלי חיים באלו מציאות עיי"ש,
ולפי"ז מאן דס"ל דצער בעלי חיים דרבנן ס"ל כר"י במסכת
ב"מ (דף קט"ו.) דלא דרשינן טעמא דקרא, ועיין בספר שמחת
החג על הגש"פ בסמיכה לחיים בפסקא דחד גדיא שהאריך
בזה עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, דאיוב היה לו תרעומות על היסורין, כיון
דמעצתו נצמח טובה לישראל דעי"ז יצאו ממצרים קודם
הזמן, אמנם כשראה פרשת אשה כי תזריע, דכתיב ביה וביום
השמיני וגו', דהקרא אתיא דמילה דוחה שבת, דסד"א כיון
דכל הא דאמרינן עשה דוחה ל"ת הוא משום דהו"ל אנוס על
הל"ת מפני העשה וכדברי המפ' הנ"ל.

ולכן בנידן דידן דבדיעבד גם במל בער"ש קיים המצוה א"כ
לא מקרי אנוס לחלל שבת כדי לקיים מצות מילה, שהרי
סוכ"ס בדיעבד מיהא יצא ידי חובתו גם במל בערב שבת,
והו"א דבכה"ג אין העשה דוחה ללאוין דשבת, וכ"ז הוא רק
אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא, ולפי"ז י"ל דיצאו ממצרים
משום צער בעלי חיים, ולא היו צריכין לקושי השעבוד ולא
נצמח שום טובה לישראל מגזירת קושי השעבוד, ואז
נתקררה דעתו ודו"ק.

ו) עוי"ל, דהבאנו קושית הפני"פ, דלמ"ל קרא דמילה דוחה
שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת,
דהא כללא הוא בכה"ת דאמרינן עשה דוחה ל"ת, וכתב
לתרץ, כיון דשבת הוא עשה ול"ת, וקיי"ל דאין עשה דוחה
לתו"ע עכ"ד.

אך י"ל, דאיתא במסכת יבמות (דף ה.), אלא אתיא (דאמרינן ערל"ת)
מראשו דהך תנא, דתניא, ראשו מה תלמוד לומר (במצורע כתיב יגלה
את כל שערו הרי ראשו בכלל למה לי דכתיב ראשו), לפי שנאמר תער לא יעבור
על ראשו, שומע אני אף מצורע ונזיר כן, תלמוד לומר ראשו
(דאי לאו דרבי קרא הו"א דלא ליקוף אלמא אשמעינן קרא דאתי עשה ודחי ל"ת ומהכא נפקא

ועפי"ז מיושב קושית התוס' די"ל דאע"ג דלכתחלה מצוותה
לקצור בלילה, מ"מ לא יתכן לדחות מחמת מצוה לכתחלה
איסור שבת, כיון דטעמא מאי נדחה שבת מפני הקצירה
הואיל והו"ל אנוס לקיים המצוה הו"ל לגבי מלאכת שבת
ככלל אונסא כמאן דלא עביד.

אמנם כ"ז תינח בדבר שמחוייב לקיימה ולא יתכן לעשותה
בענין אחר שפיר הו"ל אנוס, אבל הכא אי נימא דרק לכתחלה
מותר לקצור בשבת ובדיעבד כשר גם מערב שבת, א"כ ל"ה
אנוס בדבר לקצור בשבת ושוב א"א לדחות השבת בעבורה.

אמנם כ"ז א"ש אי ס"ל דרשינן טעמא דקרא וי"ל דהיינו
טעמא דעשה דוחה ל"ת משום דאונסא כמאן דלא עביד, אבל
אי ס"ל לא דרשינן טעמא דקרא אלא דהוי גזיה"כ דעשה
דוחה ל"ת, אין לנו לחלק בין מצוה דלכתחלה או בדיעבד,
ובכל גווני י"ל עשה דוחה ל"ת.

ועפי"ז מתורץ קושית הש"ך, די"ל דהגמרא במנחות דאזיל
אליבא דרבי דמסתמא ס"ל כר' שמעון רביה, דדריש טעמא
דקרא, ולכן לדידיה פרכינן שפיר דאת"ל נקצר שלא כמצותו
כשר אמאי דחי שבת, משא"כ להלכתא דקיי"ל דלא דרשינן
טעמא דקרא גם במצוה דהוי רק לכתחלה שפיר עשה דוחה
ל"ת עכ"ד.

והנה מש"כ המאור התורה דטעמא דאמרינן עשה דוחה ל"ת
משום דאונסא כמאן דלא עביד הוא רק אי ס"ל דרשינן טעמא
דקרא, כ"כ בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סי' ג' אות ה') עיי"ש. ומש"כ
דרבי ס"ל כר"ש רביה דדרשינן טעמא דקרא, עיין בשפע
חיים על נישואין (סי' כ"ה) דהוכיח כן ממסכת חולין (דף פ"ג.).

ולפי"ז שפיר מיושב קושית הפנים יפות הנ"ל דלמ"ל קרא
דמילה דוחה שבת תיפ"ל דעשה דמילה דחי איסור שבת,
ולהנ"ל א"ש, דסד"א כיון דכל הא דאמרינן עשה דוחה ל"ת
הוא משום דהו"ל אנוס על הל"ת מפני העשה וכדברי המפ'
הנ"ל, ולכן בנידן דידן דבדיעבד גם במל בער"ש קיים המצוה
א"כ לא מקרי אנוס לחלל שבת כדי לקיים מצות מילה, שהרי
סוכ"ס בדיעבד מיהא יצא ידי חובתו גם במל בערב שבת,
והו"א דבכה"ג אין העשה דוחה ללאוין דשבת, ולכן איצטריך
קרא וביום השמיני לאפוקי מהאי סברא דאפ"ה מילה דוחה
שבת ודו"ק.

והקשו המפרשים היאך יצאו בני ישראל מארץ מצרים קודם
הזמן של ארבע מאות שנה, ובהגדה של פסח שמחת הרגל
(פיסקא וירעו אותנו) כתב, דהוא מדין צער בעלי חיים שהוא
דאורייתא, והיינו דאחר שהמצריים צערו את אבותינו יותר
מדאי, נתחייב הקב"ה כביכול לגאלם מיד (אף קודם הזמן), כמו

לומר דלילות השלימו, דהא אאע"ה הלך למלחמה אף בלילה כדכתיב ויחלק עליהם לילה, וא"כ גם הלילות היו בכלל הגזירה וא"א לומר דלילות השלימו עיי"ש, והטעם דיצאו קודם הזמן, משום דקושי השעבוד השלים הזמן.

אך לפי"מ דאיתא (שם) דלכן נשתעבדו בניו של אברהם, מפני שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך (ולא היה לו לעשות כן שהיה לו לגיירם) עיי"ש, לפי"ז שפיר י"ל דלילות השלימו..

והמפ' כתבו דזה אי קבלת גרים מעליותא או גריעותא תליא בהא, דאיתא במסכת סוטה (דף ל"ח:), תנו רבנן, כיצד כתבו ישראל את התורה (על המזבח בהר עיבל), ר' יהודה אומר על גבי אבנים כתובה, שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו', ואחר כך סדו אותן בסיד, אמר ליה ר"ש לדבריך האיך למדו אומות העולם של אותו הזמן תורה (העתיקות תורה הלא

לא נצטוו לכתובה בשבעים לשון אלא לבוא וללמד כל הרוצה שלא יהא פתחון פה לאותם האומות לומר לא היה לנו מהיכן ללומדה), אמר לו בינה יתירה נתן בהם הקב"ה ושיגרו נוסירין שלהן (סופרים שלהם) וקילפו את הסיד והשיאוהו (והעתיקה כלומר נטלוה משם ע"י העתקה), ועל דבר זה נחתם דינם לבאר שחת שהיו להם ללמוד ולא למדו וכו', ר"ש אומר, ע"ג סיד כתובה וכתבו להן למטה למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל וגו', הא למדת שאם היו חוזרין בתשובה היו מקבלין אותן עיי"ש.

דר"ש ס"ל דנצטוו לכתוב התורה ע"ג הסיד כדי שיהא כל התורה גלוי גם לפני הגוים כדי שילמדו ויתגייירו, משום דאיכא מעלה בקבלת גרים, ור"י ס"ל דקבלת גרים לאו מעליותא הוא, ולכן נצטוו לכתוב ע"ג האבנים ואח"כ לסוד ע"ז סיד, כדי שהתורה לא יהא גלוי לעין כל כך, ורק כדי שלא יהא להם פתחון פה כי אינם אשמים, לכך נתן בהם הקב"ה בינה וכו' עכ"ד.

ובספר פנים יפות פרשת תבוא עה"פ ושדת אותם בסיד (ד"ה והנה) כתב וז"ל, והנה לר' יהודה לא היה הכתיבה בע' לשון בשביל אומות, שהרי סדוהו בסיד, אלא שהאומות עצמן קלפוהו, ולר"ש עיקר הכתב היה בשביל אומות כדי שיתגייירו עכ"ל, וכתב שם דר' יהודה ור' שמעון אזלי בזה לשיטתייהו, במה דפליגי במסכת מנחות (דף כ"ז:) אי בעינן קרא כדכתיב, ובזה תליא אם מה דכתיב על האבנים היינו דוקא על האבנים ממש עיי"ש.

ועוד כתב שם ד"ל דאזלי בזה לשיטתייהו, דהנה מצינו בתרי דוכתא דהתורה אמרה על ומשמע דוקא, בפרשת אמור (פרשה כ"ד-ד) כתיב על המנורה הטהורה וכתב רשיז"ל על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחילה מן האפר, ולהלן כתיב על השלחן הטהור, וכתב רשיז"ל על טהרו של שלחן עיי"ש.

דעל"ת), איכא למיפרך מה לנזיר מצורע שכן ישנו בשאלה, דאי לא תימא הכי הא דקיי"ל דאין עשה דוחה ל"ת ועשה ליגמר מנזיר (בנזיר איכא ל"ת ועשה, תער לא יעבור על ראשו, קדוש יהיה גדל פרע), אלא מנזיר מאי טעמא לא גמרינן דאיכא למיפרך שכן ישנו בשאלה, ה"נ איכא למיפרך שכן ישנו בשאלה עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה שכן) וא"ת וניגמר במה הצד מכהן ונזיר דלידחי בעלמא עשה את לאו ועשה, ובמסכת נזיר (דף ג"ח:) בתר דקאמר כהן ונזיר לא גמרינן מהדדי קאמר ובעלמא לא ילפינן מינייהו משום דאיכא למיפרך כדאמרן, פ"י מה לנזיר שכן ישנו בשאלה, וכהן אינו שוה בכל, ותימה דאמאי לא ניגמר מינייהו במה הצד, וי"ל דעל מה הצד פרכינן כל דהו דאינו לא קולא ולא חומרא, ואיכא למיפרך מה להצד השוה שבהן שיש בהן איסור גילוח וכו', אבל קשיא נילוף מכהן ונזיר ומילה דדחיא צרעת דהוי עשה ול"ת וכו', ונראה דהוי כמו שני כתובים הבאים כאחד, דממילה וחד מהנך איכא למילף, נמצא חד דלא איצטרין עיי"ש.

וכתב בספר מלוא הרועים ערך עדל"ת (אות י"ט) דנמצא לפי"ז דלמ"ד שני כתובים הבאים כאחד מלמדין, שפיר ילפינן מכהן ונזיר ומילה דעשה דוחה ל"ת ועשה עיי"ש.

והבאנו דאיוב ס"ל דאינו ראוי לעונש עבור זה, דהלא בשביל גזרה זו נצמח לבני ישראל טובה גדולה, דהרי הקשו המפ' דלמה יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, דהרי הקב"ה אמר לאאע"ה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והם לא היו במצרים רק רד"ו שנים, ותירצו דקושי השעבוד שעבדו עמהם בפרך השלימה הזמן, א"כ שפיר היה טענה נכונה לאיוב על היסורין שבאו עליו, דהרי מעצת פרעה להכביד עליהם עול השעבוד נצמח להם טובה, דעי"ז יצאו ממצרים קודם הזמן.

אך לפימש"כ בפרקי דר"א (פרק מ"ח) דלכן יצאו בני ישראל ממצרים אחר רד"ו שנים אף שהגזירה היתה על עד ד' מאות שנים, משום דלילות השלימו, דמה שהמצריים עבדו עם בני ישראל אף בלילות זה השלים לד' מאות שנה עיי"ש, ולפי"ז יצאו בני ישראל ממצרים בזמנם, ולא הוצרכו לקושי השעבוד.

אך לפי"מ דאיתא במסכת נדרים (דף ל"ב:), א"ר אבהו א"ר אלעזר מפני מה נענש אאע"ה ונשתעבדו בניו למצרים מאתים ועשר שנה, מפני שעשה אנגרייא בת"ח, שנאמר וירק את חניכיו ילידי ביתו, וכתב שם הר"ן שהוליכן למלחמה כדכתיב וירק את חניכיו דהיינו בני אדם שחנך לתורה עיי"ש.

וכתב ע"ז בנחלת בנימין (דרשות) דלמאן דס"ל דלכן ירדו בני ישראל למצרים משום שאאע"ה עשה אנגרייא בת"ח, א"א

ולכאורה יש לעיין דא"כ מאי טעמא דר"ש הרי יש לנו ללמוד מינייהו דכמו כן הא דכתיב על האבנים בעינן על טהרן של האבנים, ואמנם יש לומר דאדרבה אין ללמוד מינייהו כיון דמנורה ושלחן הו"ל שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין, ולכן בשאר דוכתי על לאו דוקא.

אמנם ר' יהודה לשיטתו דס"ל במסכת קידושין (דף ל"ה.) ובמסכת סנהדרין (דף ס"ו.) שני כתובים הבכ"א מלמדין, א"כ שפיר ילפינן מינייהו לכל התורה דעל דווקא עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, דמעיקרא איוב היה תועה למה נענש להיות נידון ביסורים, ושמא תאמר בשביל שיעץ לשעבד את בני ישראל בקושי השעבוד, הלא מזה נצמח טובה לבני ישראל דעי"ז יצאו ממצרים קודם הזמן, דאי"ל דלילות השלימו, דכיון דאע"ה הלך למלחמה אף בלילה, א"כ גם הלילות בכלל הגזירה, אך כשהגיע לפרשת כי תזריע דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דמילה דוחה שבת, דלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, כיון דשבת הוה ל"ת ועשה, ומינה דס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, וס"ל דעל לאו דוקא, ומקבלין גרים ומעלה גדולה הם לקבלם ולספחם לקהל עדת ישראל, ומעשה י"ל דלכן נענש אע"ה, ושפיר י"ל דלילות השלימו, וא"כ לא נצמח שום טובה מעצתו, וכשלא כדת יעץ לשעבדן בעבודה קשה, ובכך נתקררה דעתו ודו"ק.

ז) עוי"ל, דהבאנו קושית הפני"פ, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, דהא כללא הוא בכה"ת דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק.

והנבס"ד, דאייתא בירושלמי במסכת קידושין (פ"ה-ה"י) דילפינן שהאב מצווה למול את בנו, דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו עיי"ש, והאריכו המפ' דלכאורה האיך משמע מהך קרא דהאב מצווה למול את בנו, ובספר כלי חמדה בפרשתן (אות א') ד"ה אמנם הביא בשם בנו לתרץ, דהשעה"מ בהל' ע"ז (פ"ב-ה"א) ד"ה עוד ראיתי הקשה, מפני מה אמרינן דמילה דוחה שבת, הא אפשר לקיים שניהם על ידי שימול נכרי למ"ד במסכת ע"ז (דף כ"ז.) דמילה בעכו"ם כשרה, ואפילו למאי דקיי"ל בירור"ד (ס"י דס"ה) דמילה פסולה בעכו"ם, הא אפשר לקיים שניהם על ידי שימול קטן דלכו"ע כשרה עכ"ק,

ובשו"ת חת"ס חיוור"ד (ס"י קל"ב וס"י רצ"ו וס"י שכ"א) כתב לתרץ, דהנה הרמב"ם בהל' מילה (פ"ב-ה"א) כתב, הכל כשרין למול וכו' אבל עכו"ם לא ימול כלל, ואם מל אינו צריך לחזור ולמול שנייה, והקשה הכס"מ, דאם מילת גוי כשרה, אמאי לא נימא דאפילו לכתחילה יוכל למול.

וכתב החת"ס וז"ל, שמעתי מקשים, אחר שמילת ארמאי כשרה מאי טעמא להתיר מילה בשבת היכי דאפשר על ידי ארמאי, ולפענ"ד, נהי דהבן הוא מהול, מ"מ מ"ע שמוטל על האב למול את בנו, או על הבית דין למול הבנים, לא מתקיימת אלא על ידי שליח ישראל שהוא שלוחו כמותו, משא"כ גוי שאין שליחות לגוי לא מקיים האב מ"ע המוטלת עליו, נהי שהבן הוא מהול מ"מ האב והבי"ד לא קיימו מ"ע שלהם, ומשו"ה דוחה שבת, וא"כ הא דקאמר ימול ארמאי ואל ימול כותי, רצ"ל אם אי אפשר בשום אופן להמתין, וע"כ רוצה למולו ביומו כי אולי יחוש דכשיזקין הנער כאיב ליה טפי, א"כ ימול ארמאי ולא כותי, אבל טוב משניהם שלא ימולו כלל וימתין, ויפה כתב הרמב"ם שלא ימול ארמאי לכתחילה עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי הירושלמי, דכיון דמקרא וביום השמיני ימול בשר ערלתו דרשינן וביום ואפילו בשבת, ולכאורה קשה אמאי מילה דוחה שבת הלא אפשר לקיים שניהם למול ע"י עכו"ם, ועכצ"ל דא"א למול ע"י גוי דא"כ לא יקיים האב את מצותו, ומעתה שפיר מוכח מכאן דהמצוה מונח על האב עכ"ד.

ומעתה מיושב קושית הפני"פ דאמאי איצטריך קרא דמילה דוחה שבת נימא עשה דוחה ל"ת, דאי משום עשה דוחה ל"ת הוה אמרינן דהאב לא ימול בשבת, כיון דמילת עכו"ם כשרה הו"ל למול ע"י גוי או קטן בהיתר, ולכן דרשינן מכאן וביום דאפילו בשבת, להורות דהמצוה מונח על האב למולו, ומעתה א"א למולו ע"י גוי או קטן, ולכן נדחה שבת משום מצות מילה.

וקושית המפ' הנ"ל דאמאי מילה דוחה שבת הא אפשר לקיי"ש למולו ע"י עכו"ם או קטן, הוא רק אי ס"ל דהא דאמרינן עשה דוחה ל"ת הוא דחוויה ולא הותרה, אז י"ל דעדיף למעט בחילול שבת כמה דאפשר, משא"כ אי נימא דהו"ל בגדר הותרה ומבואר באחרונים דאי נימא דעשה דוחה הו"ל בגדר הותרה אז אפילו היכא דאפשר לקיי"ש אמרינן עשה דוחה ל"ת, וא"כ אפילו אם המצוה אינו דייקא על האב י"ל דמותר למולו בשבת..

ובשו"ת בית יצחק חאו"ח (ס"י נ"ג אות י"א) כתב, דזה אי עשה דוחה ל"ת הוי דחוויה או הותרה, תליא בפלוגתא אי טומאה הותרה בציבור או דחוויה הוא, לפימ"ש"כ הרשב"א בתשובה (ס"י תרפ"ט) הובא בבית יוסף חאו"ח (ס"י שכ"ח), דלמ"ד טומאה דחוויה בציבור גם לענין חילול שבת בחולה שיש בו סכנה הוי דחוויה, דכל הדחויות דמי להדדי, וכ"כ בכסף משנה הל' שבת (פ"ב), וא"כ ה"נ אי עשה דוחה ל"ת הוי דחוויה או הותרה, תליא בהך פלוגתא אי טומאה הותרה או דחוויה עיי"ש.

עד שאתה משאיל על דוד אם הוא הגון למלכות אם לאו שאל עליו אם ראוי לבוא בקהל מ"ט דקאתי מרות המואביה וכו' עיי"ש, וה"נ ביוסף שבא מביאת איסור אינו ראוי להיות מלך. וזה היתה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ובספר כסף נבחר (פרשת וישב) כתב ליישב מה שלקח יעקב שתי אחיות, עפימש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' וז"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולאה לא היה שום חשש שיהיו צרות זל"ז, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג), ובודאי שלא היתה שנאה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

אך כתב שם, דכל זה א"ש אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, והיינו דאפילו אי אסרה התורה שתי אחיות דעלמא לישא את שתיהן היינו דוקא התם שאי אפשר שתהיינה אוהבות זו לזו ובודאי ישנאו זה את זה ודבר זה לא רצתה התורה, אבל במקום שאפשר שלא תשנאו זה את זה כגון ברחל ולאה במקום זה לא אסרה התורה, ואין דנין היכא שאפשר מהיכא שאי אפשר.

משא"כ אי ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ואפילו היכא שאפשר שיחיו שתיהן באהבה ואחיה כאחת עכ"ז כיון שאסרה התורה ליקח אשה ואחותה אסור בכל אופן ודנין אפשר משאי אפשר דאף היכא שאפשר בענין אחר אנו דנין מהיכא שאי אפשר ובכל אופן אסרה התורה, לפי"ז לא מצינו מענה ליעקב על מה שנשא שתי אחיות, ומעתה הא דהתור ליעקב לישא שתי אחיות הוא רק אי ס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר עכ"ד.

ומעתה מבואר דברי המדרש, דכאשר ראה פרשת כי תזריע דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, וילפינן מכאן דמצות מילה מונח על האב, מדחזינן דמילה דוחה שבת ולא אמרינן שימול ע"י עכו"ם או קטן וכנ"ל, וא"כ ס"ל דעשה דוחה הוא מטעם דחוויה, וס"ל טומאה דחוויה היא בציבור, וס"ל אין דנין אפשר משאי אפשר, וליכא איסור דשתי אחיות, ושפיר ראוי יוסף להיות מלך, וי"ל דגלות מצרים הוא משום חטא דמכירת יוסף, והגלות הוא רק רד"ו שנים, ולא נצמח שום טובה לישראל מקושי השעבוד, ושפיר ראוי איוב על היסורין, ולכן נתקרה דעתו ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ואיתא במסכת יומא (דף ז'), ציץ בין שישנו על מצחו (של כהן גדול כשארעה טומאה על הקרבן) בין שאינו על מצחו מרצה, דברי ר' שמעון, ר' יהודה אומר עודהו על מצחו מרצה, אין עודהו על מצחו אינו מרצה, א"ל ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, שאין עודהו על מצחו (בשעת עבודת היום הפנימית שאינו נכנס לפניו בבגדי זהב ומרצה, א"ל ר' יהודה הנח לכה"ג ביוהכ"פ שטומאה הותרה לו בציבור (שכולו קרבן ציבור ואינו צריך לרצוי ציץ) עיי"ש, והנה הרמב"ם בהל' ביאת מקדש (פ"ד-ה"ח) פסק כר' יהודה דעודהו על מצחו מרצה אין עודהו על מצחו אינו מרצה, והקשה עליו הכס"מ, דהלא הרמב"ם (שם הל' ט"ו) פסק דטומאה דחוויה בציבור, ולפי"ז תקשי עליו קושית ר"ש כה"ג ביוהכ"פ יוכיח, ועיי"ש מה שהביא

ובספר ערוך לגר עמ"ס סוכה (דף ג:) כתב לתרץ, דהנה התוס' ביומא (שם) הקשו, מה ראה מייתי ר"ש מכה"ג ביוהכ"פ, דשם אי אפשר הוא להיות על מצחו עיי"ש, אכן י"ל כיון דאמרינן במסכת יבמות (דף מ"ג) בגר שבא לפנינו דסבר ר' יהודה דטובלין אותו ומה בכך, ומפרש שם הטעם דר"י ס"ל או הא או הא סגי עיי"ש, ולפי"ז דס"ל לר"י טבל ולא מל הרי זה גר ע"כ דס"ל דנין אפשר משאי אפשר, ולכן מתורץ קושית התוס' דלר' יהודה לשיטתו מייתי ראה מהימנא מכה"ג ביוהכ"פ, דאין לומר דשם אי אפשר דהרי ר' יהודה ע"כ ס"ל דנין אפשר משאי אפשר, אבל הרמב"ם דפסק בהל' איסורי ביאה (פ"ג) דאינו גר עד שימול ויטבול, וא"כ ע"כ פסק כמ"ד אין דנין אפשר משאי אפשר, ולכן א"ש מאי דפסק אין עודהו על מצחו אינו מרצה, אע"ג דפסק טומאה דחוויה הוא בציבור, דמכ"מ אין ראה מכה"ג ביוהכ"פ, די"ל דהתם שאני דאי אפשר הוא וכקושית התוס' עכ"ד, וכ"כ בשו"ת הרי בשמים (ח"א סי' כ"א) עיי"ש, המורם מזה דלמ"ד דנין אפשר משאי אפשר ס"ל טומאה הותרה.

ואיתא במגלה עמוקות (סוף אופן קצ"ג) דהטעם שנענש משה רבינו ולא זכה ליכנס לא"י, הוא בשביל חטא דמכירת יוסף, כיון דעיקר הגורם במכירת יוסף היה לוי, ומשה בא משבט לוי לכן נענש משה רבינו ע"ה על חטא לוי עיי"ש, [ועייין בשער החצר (סי' תל"ח) שכתב דאע"ג דגם שמעון היה בעצת המכירה עם לוי, מ"מ משמעון כבר נפרע ממנו יוסף בעצמו, כמו שנאמר ויקח מאתם את שמעון וגו' ולוי לא נענש עוד ע"ז, לכן נענש משה רבינו ע"ה שלא נכנס לא"י עיי"ש].

ובספר בנין דוד (אות ג"ג) כתב, דהשבטים חלקו על יוסף על אמרו כי הוא אשר ימלוך עליהם, וסברו דזה לא יתכן כיון שיוסף בא מביאה פסולה, שהרי יעקב נשא את רחל באיסור שתי אחיות, ואינו הגון למלכות דכתיב מקרב אחיך תשים עליך מלך ודרשינן במסכת ב"ק (דף פ"ח) ממובחר שבאחיק, [וכן איתא במסכת יבמות (דף ע"ו:) דאמר דואג האדומי לשאול